

UDC 323.1:316.75(497.11)''196''
81:929 Московљевић М.
351.751.5(497.1)''196''

Др Радина Вучетић, ванредни професор
Одељење за историју, Филозофски факултет, Београд
rvucetic@f.bg.ac.rs

Ориганалан научан рад
Примљен 15.10.2016
Прихваћен 25.10.2016

Речник с проблематичним речима: случај забране Московљевићевог Речника¹

Апстракт: У раду се разматра случај забране „Речника савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником” Милоша Московљевића. Иако дуго у јавности описиван као случај који доказује репресивност југословенског социјалистичког система и указује на цензорске праксе СК Србије, овај Речник указује и на пораст национализма у Србији, који је био све израженији после пада Александра Ранковића 1966. године и на стварање националистичког фронта међу српским интелектуалцима.

Кључне речи: национализам, Милош Московљевић, Речник савременог српскохрватског књижевног језика, издаваштво, цензура

*Очигледно је ... да је братство и јединство
мотив на коме је враг шалу однео.*

Иван Ивањи²

Национализам је тема многобројних политичких и теоријских расправа и он се од краја 18. века показивао као моћан политички чинилац. Иако су комунисти сматрали да после револуције национализам припада прошлости и да је она решила национално питање, испоставило се да ни комунистичке земље нису биле имуне на њега. Национализам се од 18. века везује за конституисање нације као заједнице, и од француске и америчке револуције пролазио је разли-

¹ Чланак је део пројекта «Censorship in Yugoslavia in the 1960s and 1970s and the varying paths of the intellectual and artistic elite», награђеног 2014. године на конкурсy Coming to Terms with Southeastern Europe's Totalitarian Heritage од стране Robert Bosch Stiftung, Literaturhaus Berlin und Herta Müller.

² Историјски архив Београда (ИАБ), фонд Градски комитет (ГК) Савеза комуниста Србије (СКС) 865 (F-865), kutija 533 (K-533), Информација са састанка књижевника, чланова Савеза комуниста из Београда, одржаног 31. марта 1967.

чите фазе, као либералан, социјалдемократски, комунистички и фашистички национализам. У контексту разумевања успона национализма у Србији и Југославији, и улоге интелектуалне елите у буђењу национализма и промовисању националне идеје, веома је значајно то што национализам као осећај мобилише појединца и његово осећање припадности одређеној заједници.³

У складу са дефиницијом да је национализам пре свега политичко начело којим се тврди да политичка и национална јединица морају бити истоветне, током шездесетих година прошлог века, са различитих страна политичког спектра у СФРЈ почело је преиспитивање односа нације и Партије, међунационалних односа и односа који су интелектуалци имали према нацији.

У контексту стварања једног вида удружене опозиције систему и губитка легитимитета Партије, те у контексту цензуре и других идеолошких и политичких уплива у културу и стваралаштво, важно је узети у обзир тумачење Дејана Јовића да се у тренуцима кризе националистичке доктрине често појављују као алтернатива политичким доктринама (у овом случају југословенском социјализму), те да је снага национализма у његовој способности да укључи либералне, социјалистичке, конзервативне и друге вредности, да их повеже и усмери ка циљу – стварању националне државе.⁴

За разумевање успона национализма шездесетих и седамдесетих година 20. века, а и за разумевање односа Партије према национализму, кључно је то што је социјализам био противник идеала националиста – националне државе. Комунисти су 1945. године дошли на власт с претпоставком да ће се социјалном револуцијом решити и национално питање. Један од темеља на којима је почивала Југославија била је Народноослободилачка борба, која је уз себе имала нераскидиво везан и мит о братству и јединству, што је било оличено у стварању федерације пет равноправних народа (Срби, Хрвати, Словенци, Македонци и Црногорци), који су живели у шест република. У првом плану у дефинисању нове државе били су, дакле, народи, а не територије, у првом плану били су афирмација и остваривање идеје о заједничком животу, о мултинационалности. Како је мултинационалност за националисте, увек и свуда, нешто непожељно, комунисти су рекли снажно „не” национализму. То тада није било ни тешко, ни ризично, јер је вероватно сматрано да ће јака партија, ослањајући се на сопствено наднационално обележје и државно јединство, у крајњој линији и на одлике своје власти (у то време власти по совјетском моделу са ослонцем и на силу), изградити „за сва времена” федерацију равнотеже, с националним плурализмом као вредношћу, а не оптерећењем или ризиком.

³ Gellner, Ernst, *Nacije i nacionalizam*, Zagreb 1998, str. 8–9.

⁴ Jović, Dejan, *Jugoslavija – država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Četvrte Jugoslavije (1974–1990)*, Beograd; Zagreb 2003, str. 45. (у даљем тексту: Jović, D., *Jugoslavija – država...*)

После сукоба са СССР „партизанско југословенство” почело је да узмиче пред „социјалистичким југословенством”, које је било дефинисано као облик интернационализма. Такво „померање” можда је изнуђено баш сукобом са СССР-ом и потребом доказивања „правоверности”, у овом случају „југословенством” са придевом „социјалистичко”, а нарочито интернационализмом. С тим „померањем”, и даље се очекивало стварање новог осећаја заједништва који ће превазићи традиционалне етничке разлике и међуетничке конфликте.⁵ Будући да је једна од владајућих догми у Југославији била да ће национализам ако се допусти, водити ка понављањима хорора међуетничких сукоба из Другог светског рата, Савез комуниста Југославије (СКЈ, СК) се представљао као једина снага која може да се уздигне изнад националних партикуларизама. С друге стране, Партија је истовремено и користила национализам и притискала га, а по Полу Шоупу СКЈ никад докраја није развио кохерентни теоријски став везан за националност, већ га је *ad hoc* проналазио у складу са одређеним тактичким потребама. Штавише, делује као врло прецизна тврдња Џона Алкока како је најближе историјској истини да је комунизам био најмоћнија сила за креирање и легитимисање националног идентитета у послератној Југославији.⁶

Иво Банац сматра да је раздобље до 1962. године у Југославији одликовао југословенски унитаризам као идеолошки израз националне политике Јосипа Броза Тита, али је с временом та политика интегрисања јужнословенских народа у југословенску наднацију постала препрека за реформе. Због тога је, по Банцу, Тито 1962. променио политику, увидевши да унитаризам подрива национално јединство, после чега је уследила серија потеза која је ограничавала централизам и легитимисала веће националне слободе Хрвата, Муслимана и Албанаца на Косову.⁷ И Љубодраг Димић види 1962. годину као почетак времена у коме се све више о Југославији размишљало као о „транзитној” творевини, у коме је децентрализација добила обележје дезинтеграције, а додатна отежавајућа околност било је то што ни партијско руководство више није било јединствено у виђењу правца даљег развоја.⁸

Тако је шездесетих година прошлог века концепт „социјалистичког југословенства” све више почео да се напушта у корист афирмације националне разноликости Југославије и захтева за све већом децентрализацијом, што није наишло на одобравање дела српске политичке елите, јер су као припадници

⁵ Dragović Soso, Jasna, „*Spasioci nacije*”. *Интелектуална опозиција Србије и оживљавање национализма*, Београд 2004, стр. 57–58.

⁶ Allcock, John B., „In Praise of Chauvinism: Rhetorics of Nationalism in Yugoslav Politics”, *Third World Quarterly*, Vol. 11, No. 4, 1989, Ethnicity in World Politics, p. 209.

⁷ Banac, Ivo, „Nationalism in Southeastern Europe”, *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, С. А. Kuochan (ed.), Ithaca and London, 1995, p. 118.

⁸ Димић, Љубодраг, „Србија 1804–2004 (суочавање са прошлошћу)”, у: Љ. Димић, Д. Стојановић, М. Јовановић, *Србија 1804–2004: три виђења или позив на дијалог*, Београд 2009, стр. 92.

најбројније, али и најрасутије нације у Југославији, Срби имали нарочити интерес у легитимисању мултинационалне државе. Концепт Едварда Кардеља је тријумфовао, а резултат је била замена „социјалистичког југословенства” још слабијим изразом „заједништво југословенских народа и народности.”⁹

То реално стање било је донекле у колизији са оним што је стајало у програму Савеза комуниста Југославије. Наиме, Партијским програмом усвојеним на Седмом конгресу СКЈ (1958) социјалистичко југословенство дефинисано је као „форма социјалистичког интернационализма”, која је подразумевала „социјалистичку југословенску свест, југословенски социјалистички патриотизам, који није супротност већ нужна интернационалистичка допуна демократске националне свести, у условима социјалистичке заједнице народа.”¹⁰ Појашњено је, међутим, да такво југословенство „не само да не смета слободном развоју националних језика и култура већ га, напротив, претпоставља. У том смислу социјалистичко југословенство, као облик социјалистичког интернационализма, и демократска национална свест, која је прожета духом интернационализма, нису одвојене појаве, већ две стране јединственог процеса. Свако апсолутизовање једног или другог нужно би морало довести до скретања било ка реакционарном национализму и шовинизму било ка исто толико реакционарном великодржавном хегемонизму и негацији принципа самоопредељења и равноправности народа.”¹¹

Већ тада се, очигледно, осетио и страх од погрешних тумачења тог дела Програма, па је додато и да ће се комунисти Југославије борити „како против свих извора и појава националистичких, шовинистичких и партикуларистичко-егоистичких тежњи тако и против тежњи бирократског централизма и великодржавног хегемонизма. [...] Они (комунисти – Р. В.) у широким ће народним масама неговати дух зближавања, узајамног разумевања и међусобне помоћи међу народима Југославије, идеју братства и јединства, те идеје пролетерског интернационализма и зближавања и пријатељства међу народима уопште; а супротстављаће се свему што међу народима изазива мржњу, националне и расне предрасуде или тежње ка националним привилегијама.”¹²

И Титов говор на седници Извршног комитета Централног комитета (ЦК) у марту 1962. године наговештавао је озбиљне проблеме с којима се држава сусрела. Тито се тада питао „је ли наша земља збиља кадра да се још одржи, да се не распаднемо? [...] Има сепаратистичких појава,, [...] изјава због којих човјеку памет стане када их чује. Руководећи људи падају под утицај ситнобуржоаске

⁹ Jović, D., *Jugoslavija – država...*, str. 129; Vujačić, Veljko, *Nationalism, Myth, and the State in Russia and Serbia. Antecedents of the Dissolution of the Soviet Union and Yugoslavia*, Cambridge University Press 2015, p. 240. (у даљем тексту: Vujačić, V., *Nationalism, Myth...*)

¹⁰ „Iz programa SKJ”, *VII kongres SKJ*, http://www.znaci.net/00001/138_86.pdf (3. septembar 2015). (у даљем тексту: „Iz programa SKJ”)

¹¹ „Iz programa SKJ”

¹² „Iz programa SKJ”

стихије, под утјецај националистичких и шовинистичких кругова”.¹³ Потом је исте године у мају, у Сплиту, говорио против „штетних појава као што су локализам и шовинизам, до којих долази из материјалних разлога и због небудности комуниста”, те да „ниједна наша република, сама за себе, не би била ништа да нисмо сви заједно”.¹⁴ Ипак, у Сплитском говору Тито је, критикујући национализам, критиковао и бирократско-унитаристичке концепције у руководству СКЈ, што је био показатељ да је клупко међунационалних сукоба почело да се одмотава на највишем нивоу.

Устав из 1963. године ударио је темељ новом концепту земље, са правом народа на самоопредељење и отцепљење, али је Уставом остало неразјашњено да ли право на самоопредељење имају републике, или народи.¹⁵ Свему томе највише се супротстављала тврда струја у Србији, оличена у Александру Ранковићу, потпредседнику Југославије и шефу Службе државне безбедности, која је била на јаким централистичким позицијама.

Иако је већ Устав из 1963. био корак ка озбиљној децентрализацији и (кон)федерализацији,¹⁶ на Осмом конгресу СКЈ 1964. године Тито је први пут, насупрот дотадашњим тврдњама да је револуција решила национално питање, признао да у Југославији постоји национални проблем, а као главног непријатеља означио је унитаризам. Поред тога, уз Титово име је на гласачком листићу на том конгресу први пут писало Хрват, а не Југословен, што је, сматра Дејан Јовић, био симболичан знак почетка нове фазе.¹⁷ Тито је после тога, кажу Голдштајнови, и даље истицао југословенство, али подстичући јачање националних идентитета науштрб наметаног „више” југословенског концепта.¹⁸ Све у свему, управо се шездесетих година прошлог века види радикални прелазак са концепта „народног јединства” Југославије, земље коју је Тито од 1945. видео као „заједничку кућу, једну целину, али унутра има сваки да господари на своме”, на Кардељев концепт „довршених народа” у њиховим „сувереним државама”.¹⁹

Како се Југославија све више окретала од централистички уређене федерације ка, суштински, „конфедералном” систему република и покрајина тако су се и српски интелектуалци све више окретали од југословенске ка националној

¹³ Cit. prema: Goldstein, Ivo i Slavko, *Tito*, Zagreb 2015, str. 603, 606.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Vujačić, V., *Nationalism, Myth...*, p.13.

¹⁶ Дејан Јовић наводи да, упркос томе што је федерација била у њеном називу, Југославија није била ни федерација, ни конфедерација: Jović, D., *Jugoslavija – država...*, str. 144.

¹⁷ Jović, D., *Jugoslavija – država...*, str. 149.

¹⁸ Goldstein, Ivo i Slavko, *Tito*, Zagreb, 2015, str. 611.

¹⁹ Jović, D., *Jugoslavija – država...*, str. 147–148.

идеји, што је кулминирало после смене Александра Ранковића.²⁰ Многи чак тумаче да је та смена помогла генерисању српског националног блока, који ју је видео као понижење српске нације, и све се више окупљао око конзервативне платформе са паролом заштите српских националних интереса.²¹

Што се Србије тиче, дакле, као преломни тренутак у буђењу национализма дефинитивно се узима 1966. година, обележена падом Ранковића, мада многи, додуше спорадични, примери показују да је он био жив и раније. И у партијским анализама 1966. година сматрана је за преломну и годину „утемељења политике СК у погледу међунационалних односа”.²² Средишњи догађај с темом национализма у култури био је Пленум ГК 23. маја 1966. године, на коме је наведено да су „проблеми у међунационалним односима, низ година потискивани, или у ’тајности држани’”, те да се „почињу испољавати, или барем јавност узнемиравати”. Као најочитији примери у култури који би поткрепили ту тврдњу наведени су: „певање националистички интонираних некад родољубивих песама („Марш на Дрину”, „Тамо далеко”); издавање дела Драгише Васића, Слободана Јовановића и Светислава Стефановића у едицији „Српска књижевност у сто књига”; писање *Политике* о Церској и Колубарској бици, о српским војводама у Првом светском рату, о албанској голготи; Терзићева тумачења Првог и Другог светског рата; повећано манифестовање религиозности – прославе тзв. православне Нове године; писање *Политике* о Јовану Цвијићу; притисак многих листова да филм *Марш на Дрину* добије прву пулску награду; „Техничка књига” и „Нолит” објављују Речник М. Московљевића у чијим бројним одредницама просијава отворени национализам; Прослава 60-годишњице *Политике*, оцењено је у неколико наврата, такође је била националистички информирана; на фестивалу краткометражног и документарног филма публика је звиждала првонаграђеном филму (произведеном у Хрватској), а приредила овације десетопласираној *Церској бици*; на финалној утакмици југословенског фудбалског купа између титоградског и загребачког клуба публика је, понесена ниским страстима, све време звиждала и грдила загребачку екипу; ... итд.²³

Успех и коначне резултате супротстављања било каквим нежељеним тежњама, па и национализму, значајно, можда и пресудно, одређује начин на који се то чини (аргументација, аналитичност, дубина и ширина у ставовима, антиципаторство), а судећи по успешности и коначним резултатима супротстављања југословенских комуниста национализму, начини на које су они то чи-

²⁰ Dragović Soso, Jasna, „Rethinking Yugoslavia: Serbian Intellectuals and the 'National Question' in Historical Perspective”, *Contemporary European History*, Vol. 13, No. 2, 2004, p. 176.

²¹ Rusinow, Denis, *The Yugoslav Experiment 1948–1974*, Berkeley and Los Angeles 1977, p. 194.

²² ИАБ, Ф-865, К-777, Национализам у култури (Павле Јовановић)

²³ Исто.

нили, у најмању руку нису били ваљани. И Пленум ГК СК 23. маја 1966. године потврђује такав закључак. Набрајајући фолклорне, „чаршијске”, интересно-еснафске, чак кафанске, манифестације националистичких „парадирања”, без улажења у суштинске ствари, без аналитичких приступа реалним узроцима за пренаглашавање националног и без визионарских идентификовања последица националистичких заошијавања, Пленум ГК СК је на неки начин компромитовао своје намере и показао недостатак конзистентне, јасно дефинисане и одлучно спровођене политике.

Пад Ранковића био је дефинитиван прелом за српску елиту. Иако је његов пад у Србији дочекан као отварање нове могућности за модерну (самоуправно) демократску Србију, очигледно је да млађа генерација водећих српских политичара није успела да та опција победи.²⁴ Такође је било приметно да је оно што је остало као доминантни дискурс после пада Ранковића, чињеница да је тај моменат означавао више као пораз српског национализма, а не као тријумф демократског социјализма над стаљинистичким безбедносним структурама.²⁵ Можда и због таквог доминантног дискурса и прављења жртве од Ранковића у круговима српске интелигенције, националистичке и конзервативне снаге тим догађајем нису биле потиснуте и маргинализоване, него су с временом све више расле.

О непромењеној ситуацији с национализмом после Ранковићевог пада сведочи и писање штампе, у којој се у то време и даље региструју различите манифестације национализма, попут „поплаве националистичких песама у кафанама”, са преношењем атмосфере у једној од централних београдских кафана, где се „по седми или осми пут пева ’Тамо, далеко’ [...] од аплауза подрхтава раскошна таваница [...] Старац затим дозива Светозара Милетића, сивог тића [...] а старац додаје – скоро у екстази – како ’Србин има што нико не имаде’ (од славе до Марка Краљевића), да има ’четир’ слова златна’, објашњавајући да ’само слога Србина спасава’ и додајући да су та слова ’једно другом окренула леђа’ само зато да би идућим стихом измамио нов аплауз – ’тешко оном ко Србина вријеђа’. Тада, наравно, настаје пролом тог модерног кафанског патриотизма. ’Марш на Дрину’ тутњи, столице се преврћу, чаше се лупају...”²⁶

То следеће године потврђује и Марко Ристић на састанку писаца комуниста: „Ево у Београду у скоро сваком ресторану треште плоче ’Тамо далеко крај мора’. Једна дивна народна песма претворена је у неки отпор, у пркос.”²⁷ Поновно буђење српске националне идеје видело се и у оживљавању право-

²⁴ Jović, D., *Jugoslavija – država...*, str. 173.

²⁵ Vujačić, V., *Nationalism, Myth...*, p. 240.

²⁶ ИАБ, Ф-865, К-533, Р. Радојевић, „Четир’ слова златна” (Мали културни коментар), *Политика*, 6. октобар 1966. година.

²⁷ ИАБ, Ф-865, К-533, Записник са састанка комуниста писаца Београда, 31. март 1967. година.

славних религијских култова – култа Светог Саве и косовског мита, односно култа цара Лазара, који су означавали најраније одлике које су дефинисале српски национални идентитет.²⁸ У партијским анализама регистрована је поплава „светосавља“: „толико се сада пише у теолошким часописима и листовима да је српски народ за увек идентифициран са православљем, са светосављем”, па се наводи и да се сама реч свуда пише великим словом „да би се и визуелно појачала снага тог аргумента да је светосавље вечна основа, идејна, српског народа”.²⁹ Партијске власти нарочито је бринуло што је код младих, чак и у студентској штампи, атрактивнија „идеологија светосавља него идеологија марксизма”, и што млади све чешће носе браду и крст.³⁰ У ГК су наводили и пораст броја религиозних манифестација у Србији, које су се повезале са национализмом, те да се православна „српска” Нова година, Божић и Ускрс славе масовније него раније, „да и поједини комунисти славе славе” и да све више људи одлази у цркву.³¹

Први озбиљнији националистички испади у књижевности, према партијским извештајима, такође могу да се прате од 1966. године. Судаћи по анализама, једно од првих „места у хронологији борбе против национализма” био је Брионски пленум, мада су тој хронологији, као нека врста „предисторије”, додавани и Славистички конгрес у Сарајеву, 1965. године, те *Речник српскохрватског књижевног језика* Милоша Московљевића. После тога следила је, како је то Партија видела, „такозвана ’одлучујућа битка за језик’ (*Декларација и Предлог*), која је имала свој прилично дуг епилог у виду жучних и више политичких него лингвистичких полемика”. На то се надовезала и чињеница да су „потписници Предлога пронашли (су) своју трибину на страницама *Књижевних новина*”, које су током 1967. и 1968. године, на основу анализа Идеолошких комисија, стајале „на позицијама бирократског централизма, односно, југословенског унитаризма”, чији је поглед на националне односе оцењен као „етатистички и великосрпски”.³²

Исте, 1966. године, у интервјуу у *Вјеснику* (23. јануар 1966) Марко Ристић је критиковао манифестације и симптоме „наших национализма”, који су „у последње време све наметљивији”. Он је посебно нагласио обнову „једног потпуно анахроног српског и православног национализма: у тим нашим тра-

²⁸ Pavković, Aleksandar, „The Serb National Idea: A Revival 1986–1992”, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 72, No. 3, 1994, p. 442.

²⁹ Архив Југославије (АЈ), ЦК СКЈ, VIII-П/2-6-245, К-43, Стенографске белешке са састанка Комисије Председништва СКЈ за културу, 27. октобар 1969. година.

³⁰ АЈ, ЦК СКЈ, VIII-П /4-а-64, К-48, Стенографске белешке са седнице комисије Председништва СКЈ за културу, 19. септембар 1969. година.

³¹ ИАБ, Ф-865, К-777, Савез комуниста Београда у борби против национализма (1966–1971).

³² Архив Србије (АС), ЦК СКС, Ф-78, Активност Савеза комуниста на реализовању закључака 14. седнице ЦК СКС, јун 1972. година.

диционалистичким прославама, академијама, јубилејима, комеморацијама и камуфлираним парастосима, у тим литерарним славским колачима, у тој поплави новогодишњих честитки са којих нас тужно гледају сведи и краљеви наши, у тој глорификацији слатке пашићевске Србије 'Марша на Дрину'. Васкрснули су Цар Лазар и Свети Сава и сви Немањићи, и Архиепископ Данило, и Арсеније Јовановић Шакабента, и Лукијан Мушицки, и Јован Грчић Миленко, и Милутин Бојић и Момчило Анастасијевић, повампирили су се и краљ Никола црногорски и оснивач Музике краљеве гарде Сташа Бинички, и банкар и мецена Лука Ђеловић и Велизар Јанковић, Пашићев министар и миљеник, кога смо у оквиру прославе Првог светског рата слушали на Београдском радију. [...] Повампирила се, уз звуке најгоре кафанске музике, која не престаје да трешти и да се ори и да се извија из звучника којима смо окружени, повампирила се у читавој својој реторској, декламаторској или плачевној, гусларској или трубачкој, православној и соколској оркестрацији, она иста националистичка фраза које је била оно против чега смо се још давно борили. О томе би требало говорити мирно, аналитички, социолошки, научно и научном аргументацијом се против тога стрпљиво и упорно борити.³³

Синхронизовано с тим интервјуом, од јануара 1966. су на различитим партијским нивоима и у штампи разматране националистичке појаве, и отворено се постављало питање да ли је културна интеграција југословенских народа успела. На седници Идеолошке комисије ГК СКС Београда, у фебруару 1966. године, Александар Ацковић је приметио: „У Загребу се појављује књига *Хиљаду година хрватске културе*, а у Београду истовремено излази антологија српске лирике, која такође говори о култури од хиљаду година, а занемарили су традицију која их може повезивати. То је рађање национализма. [...] Појам интеграције на културном плану је бајка."³⁴ Исту атмосферу уочава и Драган Марковић, новинар *Света*, помињући да је лист *Политика* славио јубилеј на националистички начин, пишући „широко о историји која је великосрпска. Писано је о Светом Сави. У Београду је изашла књига Терзићева која говори да су Хрвати криви за 41. годину, а нико није реаговао на то. [...] Масовно се пева 'Ускликнимо с љубављу', 'Тамо далеко', итд. [...] Мадера није највећа средина у којој се све ово расправља. Постоји 'Црвена звезда' као српски тим и тамо се налазе културни радници. [...] Људи кокетују тиме да нису чланови Партије. Мића Поповић отворено свима каже да није комуниста".³⁵

³³ АЈ, Кабинет председника Републике (КПР, 837), П-4-б/15, Осврт на део интервјуа Марка Ристића о манифестацијама национализма у литератури, 26. 1. 1966. година.

³⁴ ИАБ, Ф-865, К-209, Записник са седнице Идеолошке комисије ГК Београд, 7. фебруара 1966. (разговор са новинарима).

³⁵ Исто.

Ранковићев пад и читав низ примера који су указивали на бујање национализма нарочито су се одразили на питање језика и књижевности. Књижевност и језик су не само у Југославији већ у целој Источној Европи играли велику улогу у креирању нових идентитета и нових друштвених и политичких реалности.³⁶ Из тог угла анализа стања у књижевности и односа Партије према ономе што је сматрала за проблематично, за оно што угрожава, важна је и за шире сагледавање укупних југословенских прилика и кретања.

Као и са успоном национализма у скоро свим областима у Југославији тако се и у књижевности први озбиљнији помени овог проблема могу наћи на почетку седме деценије. Већ тада је било јасно да они постоје и у литератури Југославије, те да се у књижевности све чешће отвара национално питање. Да су језик и књижевност били „лакмус” за идентификовање укупне збиље, потврђују и драматичне деведесете године, јер је пре краја Југославије, као најаву догађаја, дошло до парализе у Савезу књижевника Југославије, а онда и до његовог распада.

Први велики „случај” везан за национализам у језику и књижевности био је, како наводи и сама Партија, издање *Речника савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником* (даље *Речник*) Милоша Московљевића,³⁷ који су заједнички објавили „Техничка књига” и „Нолит” 1966. године. На основу обимне грађе о овом случају у Историјском архиву Београда, лако је утврдити његову хронологију, али и хронологију успона национализма у Србији средином шездесетих година.

Књига је изашла из штампе крајем фебруара 1966. године и неуобичајено брзо оцењено је да је: „књига (је) по свом садржају реакционарна и шовинистичка. У њој се испољавају изразити великосрпски ставови и неправилан, потцењивачки, ненаучан и реакционаран однос према српскохрватском језику и хрватској култури и према другим националностима и народима Југославије. Књига представља напад на равноправност наших народа и њихових култура и јединство наше заједнице. Тумачење појединих појмова даје се са антисоцијалистичких позиција”.³⁸

³⁶ Wachtel, Andrew B., *Remaining Relevant after Communism. The Role of the Writer in Eastern Europe*, Chicago and London, 2006, p. 12.

³⁷ Милош Московљевић (1884–1968) био је српски лингвиста и филолог, преводилац, политичар (народни посланик у Краљевини СХС и министар у Народној влади Србије 1945–1946, као члан Народне сељачке странке). Био је и дипломата у Норвешкој и Египту, а из политике се дефинитивно повукао 1953. године. Као научни саветник од 1950. до 1960. године у Институту за српски језик је радио на великом Речнику, као један од четворице уредника.

³⁸ ИАБ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања *Речника савременог српскохрватског језика* др Милоша Московљевића, 15. март 1966. година. (у даљем тексту: ИАБ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања...)

Појмови тумачени са „антисоцијалистичких позиција” били су: „Србујем, србовати – понашати се као прави Србин; Србождер-фоб – велики непријатељ Срба; Великосрбин – присталица великосрпске идеологије; Великосрпство – великосрпска идеологија о ослобођењу и уједињењу свих крајева у којима Срби живе у једну моћну српску државу; Великохрват – присталица великохрватске идеологије”, а ту су се нашла и објашњења речи „четник” и „усташа”, док је реч „смрдети” била илустрована примером „Зглаве риба смрди: неуспех долази од руководства”.³⁹ Без обзира на скоро мученички ореол забрањеног аутора, који је Московљевић стекао, нарочито крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века, избор тих речи с објашњењима дефинитивно је био у најмању руку проблематичан и указивао на веома жив националистички дискурс у делу српске интелектуалне елите.

Тај случај, поред манифестација национализма, показује и какви су били механизми цензуре, како су функционисала издавачка предузећа, али и како је Партија поступала у таквим инцидентима. И само суиздаваштво „Нолита” и „Техничке књиге”, два посве различита издавача, открива у реконструкцији случаја да је у издаваштву, шире и у култури, а онда и у политици, било више случајности и импровизација него што се мисли.

Издавачки савет „Техничке књиге” усвојио је 23. децембра 1964. године издавачки план за 1965. годину, у који је био укључен и Московљевићев *Речник*, а уговор са аутором закључен је 11. јануара 1965. године. Процедура предаје текста на релацији аутор – технички директор „Техничке књиге” трајала је од фебруара до априла 1965,⁴⁰ а књига је у целини коначно одобрена за штампу 27. децембра 1965. године.⁴¹

Као суиздавач, „Нолит” се укључио у тај пројекат тек крајем 1965. године. Према изјавама Васка Попе, који је тада био главни и одговорни уредник „Нолита”, тај издавач имао је у плану издавање савременог речника српскохрватског језика,⁴² и када је Попа у новинама прочитао да „Техничка књига” припрема Московљевићев *Речник*, одлучено је да се ступи у контакт са „Техничком књигом” и направи договор о суиздаваштву, до чега је и дошло после састанка директора два предузећа, Првослава Трајковића („Техничка књига”) и Саве Лазаревића („Нолит”) и Васка Попе. Том приликом констатовано је да је уговор са аутором већ потписан, да је књига била на рецензији и да ју је одобрио Издавачки савет

³⁹ ИАВ, Ф-865, К-534, Избор карактеристичних примера у речнику др Милоша Московљевића, 3. март 1966. година.

⁴⁰ Занимљиво је што је, са преиспитивањем целог случаја у ГК, наведено да је Московљевић суцесивно предавао рукопис техничком уреднику Југославу Богдановићу, за кога је наведено да „није члан Савеза комуниста”. ИАВ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања...

⁴¹ ИАВ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања...

⁴² Првобитно је постојала намера да „Нолит” објави *Речник* Луја Бакотића, али је он оцењен као „застарео и непотпун”.

„Техничке књиге.” На основу тога, „Нолит” је 6. новембра 1965. Московљевићев *Речник* уврстио у издавачки план за 1966. годину, што је усвојено на седници Издавачког савета 24. новембра 1965, и на Радничком савету 4. фебруара 1966, а уговор о суиздаваштву, који је предвиђао тираж од 10.000 примерака, закључен је 7. јануара 1966. године.⁴³ Испоставља се да су у „Нолиту”, иако су били суиздавач, *Речник* видели тек када је одштампан, када су добили први примерак, што показује да ствари ни са „цензуром”, ни са процедуром око издавања књига нису функционисале и да су више биле формалне.

Процедура у објављивању *Речника савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником* Милоша Московљевића и тадашња процедура објављивања књига умногоме су се разликовале. У Изјави генералног директора „Нолита” Саве Лазаревића од 5. марта 1966. године наведено је детаљно како су књиге могле да уђу у издавачки план. Према Лазаревићевој изјави, сваки предлог за штампање књиге „било да долази од чланова Редакцијског колегијума, или од осталих чланова колектива, било од културних и јавних радника или других грађана, иде на претходно разматрање пред Редакцијски колегијум, и уколико се одлучи да се о књизи може дискутовати, она се прво даје на рецензију”. Рецензенти су обично били чланови Колегијума, али су могли да буду и „други културни и јавни радници, односно стручњаци за одређену врсту литературе”. Ако је реч о некој осетљивој књизи (није објашњено које су то „осетљиве” књиге – Р. В.), онда су тражена два или три рецензента. Ниједна књига није могла да оде у штампарију ако је претходно не прихвате Редакцијски колегијум у виду предлога и Издавачки савет у виду одлуке. У пракси су се и Редакцијски колегијум и Издавачки савет изјашњавали појединачно о сваком наслову.⁴⁴

Слично је било и у Издавачкој кући „Култура”, у којој је сваки уредник био дужан да за наредну годину припреми план издавања своје библиотеке, који се онда износио пред Редакцијски колегијум, где се обављала селекција понуђених дела. После њихове селекције, план је слат на усвајање Издавачком и Радничком савету, и било је потребно да се оба сложе како би се приступило објављивању књиге. Што се односа те издавачке куће према ауторима тиче, није било неког чврстог и прецизног система рецензије рукописа. Наиме, како је наведено, ако је аутор било домаћи или страни „утврђена научна или књижевна вредност” (није прецизирано како се то утврђивало, те је овако флексибилан приступ отварао простор за многе пропусте и пребацивање одговорности у самом систему цензуре), нису се тражиле рецензије. Но, ако би у питању био аутор који се још није афирмисао, потребне су биле две стручне рецензије. На основу тих

⁴³ ИАБ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања...; Писмо генералног директора Нолита Саве Лазаревића Новинско-издавачком предузећу „Техничка књига”, 2. март 1966; Изјава Саве Лазаревића, 5. март 1966. година.

⁴⁴ ИАБ, Ф-865, К-534, Изјава Саве Лазаревића, 5. март 1966. година.

рецензија дело је коначно могло да иде у издавачки план. И, на крају, као нека врста додатног обезбеђивања издавача од могућих пропуста, ниједна књига није могла да се пусти у продају док се не прочита сигнални примерак.⁴⁵

Судећи по наведеним правилима издаваштва, очигледно је да је са *Речником* направљено више пропуста, што може да говори о „флексибилности“ цензуре, али и о системским проблемима у Партији, друштву, издавачким кућама, те међу самим људима. У случају Московљевићевог *Речника*, без обзира на неопходност рецензија, та процедура није поштована, што додатно указује на бројне „рупе“ у систему. Како је наведено у изјави руководства „Техничке књиге“, они су сматрали да рецензија није потребна, јер је аутор био „признати професор и сарадник Матице српске и Комисије за правопис“, те да је „познато име и познати стручњак за овај посао“.⁴⁶

После својеврсне „истраге“ коју је спровео ГК СК Београда, испоставило се да је рукопис до изласка књиге из штампе прегледао само технички уредник „не обраћајући пажњу на садржај“ и да је главни уредник „Техничке књиге“ Живојин Јеремић само „летимично прегледао књигу“. Наведено је и ко је све радио коректуру текста, пошто су, изгледа, коректори били једини који су имали комплетан рукопис пред собом, па је за једног од коректора (Радомира Тодоровића) речено да је „као Информбировач побегао у Румунију 1949, одакле се вратио 1964“, чиме као да је сугерисана његова потенцијална субверзивност.⁴⁷ Пре одобрења књиге за штампу, главни уредник Јеремић добио је на увид само нулти табак, а за Сајам књига (новембар 1965) направљено је пет примерака макете *Речника* (одштампани су само нулти и први табак).⁴⁸ Из свега произлази да су *Речник* до објављивања читали само технички директор и коректори, а главни уредник „Техничке књиге“ делимично, што је показатељ да ствари и са цензуром, и са процедуром нису функционисале, и да су више биле форма.

Како књигу, очигледно је, до изласка, упркос предвиђеним процедурама, нико није читао, није било ни могућности да се о њеном садржају било шта зна, те да се њено објављивање у самом „Нолиту“ или интервенцијама са стране предупреди. До скандала и забране је, ипак, дошло, а и пут до тога, као и све око *Речника*, пример је импровизација и случајности, значајних обележја збивања у култури, друштву, па и у политици тога доба.

Половином фебруара 1966. стигао је готов примерак књиге директору „Нолита“ Сави Лазаревићу, али ни тога пута, како је он сам навео, „нико се није детаљније упознавао са садржином, опет полазећи од претпоставке да је све у

⁴⁵ ИАБ, Ф-865, К-534, Секретар редакције Култура Оливера Марковић Градском комитету, 10. март 1966. година.

⁴⁶ ИАБ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања...

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ ИАБ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања...

реду”.⁴⁹ Књига је потом најпре послата претплатницима, а 1. марта пуштена је у продају. Пре тога су директори и уредници „Техничке књиге” и „Нолита”, очигледно задовољни капиталним издањем, уприличили, помало у маниру јунака Михаила Булгакова, свечану вечеру у Клубу књижевника за Московљевића и његову жену, и том приликом им је свечано уручен посебан примерак *Речника* у кожном повезу. Проблем је настао тек када је *Речник* ипак неко решио и да отвори. Наиме, истог дана када је књига пуштена у продају (1. марта), Сави Лазаревићу дошао је Милош Стамболић (један од уредника у „Нолиту”), и рекао да су Васко Попа и он дан раније погледали књигу, учили неке неправилности, па да је он (Стамболић) детаљније погледао књигу код куће и видео „да унутра има скандалозних ствари, те да се хитно мора нешто учинити”.⁵⁰

Тек на тај сигнал „Нолит” је почео озбиљније да се бави књигом и тада је установљено „да у њој има таквих израза и објашњења и иза којих ми не можемо стајати, и не желимо да се она штампа и продаје, оваква каква је, под нашим именом”. У писму директора „Нолита” Саве Лазаревића „Техничкој књизи” наведено је и да је реч о „идејно-политичким ставовима који су у потпуној супротности са постојећим законима у нашој земљи, укључујући и Устав”.⁵¹ Одмах потом „Нолит” је обуставио даљу испоруку, повучене су књиге из магацина, упућени телеграми књижарама, издавачима и „другим лицима”, са упозорењем да у књизи има сувише велики број грешака, па да се морају извршити исправке (што и није било, како се испоставило, далеко од истине, јер је мимо „идејних” пропуста, у самом Речнику уочена и 1.021 грешка).

О насталој паници у партијским и издавачким редовима додатно сведочи и податак да је директор „Нолита” одмах после уочених „неправилности”, ступио у контакт са председником Издавачког савета „Нолита” Вукашином Мићуновићем, после чега је договорено да се о свему обавести Тужилаштво, а потом и ГК и ЦК СКС, што показује путању цензуре у овом случају (издавач, тужилаштво, партијски комитети, одакле се касније цела ствар, преко медија, спуштала у „базу”).⁵² Градски комитет је већ 6. марта именовано комисију⁵³ са задатком да испита околности у којима је дошло до издавања *Речника* и да „испита одговорност комуниста”. Комисија је радила 7–12. марта и „обавила више разговора са друговима”.

Паралелно са формирањем Комисије, у *Политици* је 6. марта изашао текст њеног директора Мирка Тепавца „Читај како је написано”, у коме су приказани

⁴⁹ ИАБ, Ф-865, К-534, Изјава Саве Лазаревића, 5. март 1966. година.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ ИАБ, Ф-865, К-534, Писмо генералног директора „Нолита” Саве Лазаревића Новинско-издавачком предузећу „Техничка књига”, 2. март 1966. година.

⁵² ИАБ, Ф-865, К-534, Изјава Саве Лазаревића, 5. март 1966. година.

⁵³ У комисији су били Милисав Ђурић, Миле Жегарац, Светозар Рикановић, Петар Оро и Живојин Берисављевић.

проблематични примери из *Речника*. Уз већ наведене речи, Тепавац је издвојио и објашњења речи „четник” („добровољац у саставу нередовних оружаних чета које су се бориле: а) пре Балканских ратова за ослобођење од Турака, синоним комита; б) за време светског рата против партизана”), „четништво”, али и „партизан”, који је објашњен као: „1. учесник партизанске борбе; 2. човек који се пристрасно руководи интересима своје партије”. Он је замерио Московљевићу и што у *Речнику* српскохрватског језика није било ни речи Хрват, а „нити једне речи са тим кореном”, те што је с потцењивањем говорио о хрватском језику. С друге стране, у *Речнику* су били наведени „сва црквена имена и празници са њиховим великим и малим словима, али је ’мај’ само пети месец у години”, а за реч „србовање” дато је објашњење „понашати се као прави Србин”.⁵⁴ Уз такав избор речи и појмова који су ушли у *Речник* (србовање, четник, великосрпство...), Мирко Тепавац је изразио и чуђење што у њему не постоји појам шовинизам. На крају је поставио питање „Треба ли друштво нешто да уради?”⁵⁵

Преко партијских форума и тужилаштва, друштво је, наравно, „нешто” урадило. Окружни суд је 17. марта донео одлуку да се сви заплешени примерци униште зато што су у *Речнику* „изнета нетачна и изопачена тврђења, којима се изазива узнемирење грађана”, а дан раније су чланови предузећа ’Техничке књиге’ једногласно осудили ставове др Милоша Московљевића изнете у *Речнику*, који су противни духу Устава СФРЈ, нашој револуцији, федеративном уређењу и народној равноправности”.⁵⁶

Поред судске забране растурања *Речника*, последице су, поред аутора, осетили и остали главни актери тог догађаја, те су, на предлог Секретаријата ГК од 15. марта 1966. године, директор и главни уредник из „Техничке књиге” Првослав Трајковић и Живојин Јеремић искључени из СКЈ, док је директору и главном уреднику „Нолита” Сави Лазаревићу и Васку Попи „изречена дисциплинска мера последња опомена”.⁵⁷

Иако је цео тај случај за неке имао трагичне последице (према писању Момчила Исића, Московљевић се од тога никада није опоравио, и умро је две године касније),⁵⁸ неке су имале и комичну ноту, и, као много тога у идеолошким и политичким утицајима на културу и стваралаштво, показују лица и наличја југословенског социјализма. До доношења одлуке о повлачењу *Речника* „Нолит” је књижарама испоручио 1.058 примерака и послао 48 примерака претплатницима, док је „Техничка књига” испоручила 79 примерака

⁵⁴ Тепавац, М., „Читај као што је написано”, *Политика*, 6. март 1966, стр. 6.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ ИАБ, Ф-865, К-534, Др Милош Московљевић Управи Новинско-издавачког предузећа „Техничка књига”, 29. март 1966. година.

⁵⁷ ИАБ, Ф-865, К-534, Предлози Секретаријата Градског комитета, 15. март 1966. година.

⁵⁸ Исић, Момчило, „Уводне напомене”, у: М. Московљевић, *У великој Руској револуцији. Дневничке белешке*, Београд 2007, стр. 32. (у даљем тексту: Исић, М., „Уводне напомене”...)

књижарама (продато 10) и 68 примерака појединцима. До 10. марта остало је 110 неповучених примерака.⁵⁹ Да би се ушло у траг свим књигама, направљен је комплетан списак са адресама оних којима су испоручене,⁶⁰ у жељи да се спречи њихово даље ширење. На претплатнике, код којих је завршио највећи део књига, највише су, наравно, деловали медији, па је тако Драга Новаковић, војна пензионерка из Земуна, упутила писмо „Нолиту” 7. марта 1966, у коме је навела да после Тепавчевог текста објављеног у *Политици*, отказује претплату на *Речник* „пошто сам ја комуниста и првоборац, то не желим такав *Речник* да имам”.⁶¹ Остало је забележено и да од целог тиража на крају није враћено само 30 примерака *Речника*.⁶²

Закључак ГК СК Београда био је и да је пример издавања *Речника* одличан показатељ проблема у издавачкој делатности, јер нису постојале „или се широко изигравају”, јасне одредбе о томе које предузеће може да се бави издавањем одређене врсте литературе; односи између ингеренција Савета, уредника и дирекција предузећа нису били до краја јасно прецизирани; а додато је и да се „већи број комуниста у издавачкој делатности понаша немарно и небудно”.⁶³ Део закључка у коме ГК СК Београда истиче да нису постојале или се широко изигравају јасне одредбе о томе које предузеће може да се бави издавањем одређене врсте литературе, још један је траг о томе колико је Партија, и мимо класичних механизма као што су забране, желела, покушавала и сматрала нормалним да „уређује” културу и стваралаштво.

Време је, међутим, показало да су различити путеви интелектуалне елите, који су почињали да се међусобно удаљавају средином шездесетих година прошлог века, остали у многим случајевима непромењени и у кључним моментима за распад Југославије. Многи забрањени писци и публицисти због оптужби за национализам из тих шездесетих и седамдесетих година, вратили су се на сцену крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века. Тако је, са успоном национализма, *Речник* Милоша Московљевића доживео своје ново појављивање у драстично промењеним околностима (1990. и 2000. године), док је Мирко Тепавац, оставши до краја доследан у својој борби против национализма, и 1990, када је изашао *Речник*, и 2008. године остао при тврђењу из 1966. да су се *Речнику* могле приговорити лексичке недоследности, али да је проблематичан био и остао јасно изражен политички став аутора.⁶⁴

⁵⁹ ИАБ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања...

⁶⁰ У питању су биле 63 особе из различитих делова Југославије (није било поручилаца само из Словеније).

⁶¹ ИАБ, Ф-865, К-534, Материјал око издавања *Речника* Милоша Московљевића.

⁶² Исић, М., „Уводне напомене”..., стр. 31.

⁶³ ИАБ, Ф-865, К-534, Извештај поводом објављивања...

⁶⁴ Сретеновић, М., „Судбина једног речника”, *Политика*, 23. јануар 2008.

<http://www.politika.rs/rubrike/Kultura/sudbina-jednog-recnika.lt.html> (8. октобар 2015)

Извори и литература:

Архив Југославије (АЈ)

Архив Србије (АС)

Историјски архив Београда (ИАБ)

Open Society Archives, Budapest (HU OSA)

Politika

VII kongres SKJ

Allcock, John B., "In Praise of Chauvinism: Rhetorics of Nationalism in Yugoslav Politics", *Third World Quarterly*, Vol. 11, No. 4, Ethnicity in World Politics (Oct., 1989), str.208-222.

Banas, Ivo, „Nationalism in Southeastern Europe”, C. A. Kupchan (ed.), *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, Ithaca and London 1995, str. 107-121.

Vujačić, Veljko, *Nationalism, Myth, and the State in Russia and Serbia. Antecedents of the Dissolution of the Soviet Union and Yugoslavia*, Cambridge University Press 2015.

Димић, Љубодраг, “Србија 1804-2004 (суочавање са прошлошћу”, у: Љ. Димић, Д. Стојановић, М. Јовановић, *Србија 1804-2004: три виђења или позив на дијалог*, Београд 2009.

Dragović-Soso, Jasna, „Spasioci nacije”. *Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Београд 2004.

Dragović-Soso, Jasna, „Rethinking Yugoslavia: Serbian Intellectuals and the 'National Question' in Historical Perspective”, *Contemporary European History*, Vol. 13, No.2 (May, 2004), 170-184.

Gellner, Ernst, *Nacije i nacionalizam*, Zagreb 1998.

Goldstein, Ivo i Slavko, *Tito*, Zagreb 2015.

Исић, Момчило, „Уводне напомене”, у: М. Московљевић, *У великој Руској револуцији. Дневничке белешке*, Београд 2007.

Jović, Dejan, *Jugoslavija – država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Četvrtе Jugoslavije (1974-1990.)*, Београд; Zagreb 2003.

Pavković, Aleksandar, „The Serb National Idea: A Revival 1986-92”, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 72, No. 3 (Jul., 1994), str. 440-455.

Rusinow, Denis, *The Yugoslav Experiment 1948-1974*, Berkeley and Los Angeles 1977.

Wachtel, Andrew B., *Remaining Relevant after Communism. The Role of the Writer in Eastern Europe*, Chicago and London, 2006.

Summary

Radina Vučetić, PhD

Dictionary with Troublesome Words: the Case of Censored Moskovljević's Dictionary

The concept of the “socialist yugoslavism” was weakening during 1960-ies, in favor of growth of national diversities in Yugoslavia, and stronger demands for wider decentralization. „*Речник савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником*“ (Dictionary of Contemporary Serbo-Croatian Literary Language with Language Manual) by Miloš Moskovljević was one of the examples of growing nationalism in Serbia, which was noticeable after the fall of Aleksandar Ranković in 1966, and an example of establishing of nationalistic front among the Serbian intellectuals. Besides, being a manifestation of nationalism, this case shows the mechanisms of censorship and confirms the repressive character of Yugoslav socialist system and practice of the League of Communists of Serbia. This case of proscription also shows the way the printing houses functioned, and the way the Party acted in such incidents. The reconstruction of the case reveals that both in publishing, and in the sphere of culture, and also in politics, there were more accidents and improvisations that it could be expected.

Keywords: nationalism, Miloš Moskovljević, Contemporary Dictionary of Serbo-Croatian language, publishing, censorship